

PUL-KREDIT SIYASATINING IQTISODIYOTI UCHUN IQTISODIY SAMARASI VA UNING IQTISODIYOTDAGI O'RNI.

Musabekov Sherali Nazarali o'g'li

Qo'qon universiteti talabasi
sheralimusabekov@gmail.com
<https://doi.org/10.5281/zenodo.8133409>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 30-June 2023 yil
Ma'qullandi: 05-July 2023 yil
Nashr qilindi: 11-July 2023 yil

KEY WORDS

Iqtisodiy siyosat, pul iqtisodlari, barqarorlik, iqtisodiy o'sish, inflyatsiya, valyuta qadrsizlanishi, fiskal taqchillik, moliya bozorlari.

ABSTRACT

Ushbu maqolada pul-kredit iqtisodiyotidagi iqtisodiy siyosatning ahamiyati muhokama qilinadi. Bu barqarorlikni ta'minlash va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish uchun samarali pul monitoringi va fiskal qo'llab-quvvatlash zarurligini ta'kidlaydi. Maqolada iqtisodiy siyosatning inflyatsiya, valyuta qadrsizlanishi, byudjet taqchilligi va moliya bozorlariga kirishga ta'siri alohida ta'kidlangan. Shuningdek, xalqaro sanksiyalar va neft narxining pasayishi iqtisodiy muammolarni shakllantirishdagi rolini o'rganadi. Maqolada siyosatchilar ushbu muammolarni hal qilish uchun barqarorlikni tiklash, nizolarni hal qilish va uzoq muddatli tiklanish harakatlariga e'tibor qaratishlari kerakligini taklif qiladi.

20 asr oxiriga kelib siyosatda va iqtisodiy nazariyada yangi konservativ to'lqinlarni kutilmagan darajada kuchli va barqaror yuksalishini kordik. Siyosatchilar va makroiqtisodchilarning asosiy maqsadlari va qarashlari Keynes qarashlaridan mativatsiya olib ishlash boshlashdi. Tanqidlar va ularning natijasi bilan qarashlarni o'zgarishi va yangilanishi tufayli kop qarashlar o'zgarishni boshladi. Masalan Fridman monetarizmi yangi klassik siyosatining ahamiyatsiz teoremlari yoki David Rikardorning ekvilvaletlik modelari, bu qarashlar va ularning hammasi markaziy banklarning mustaqiligi, xususiy lashtirish va tartibga solishni bekor qilish kerakligini ta'minotlarni rag'batlantirish kerakligini, budjet balanslaradi ozgartishlar kerakligiga ishora qildi. Lekin ularning zamirida faqat Keynes nazariyasiga qarshi va undan yaxshi nazariyalar kerakligi uchun harakat kilingandi. Chunki Keynesning qarashlarini yani miliylashtirish kabi siyosatlarini ayblash yoki ularni umaman rad qilish katta hato boladi. Keynesning konservatizimini tubdan hato deyishdan yirok bolish kerak chunki bu qarashlar hech bomaganda davlatning xalqning ustidan masuliyatlirog va koprog' ishlash kerakligini korishimiz mumkun. Va bu yerda hech qanday shaxsiy mulkga tajavuz yoki ularning olib koyish harakat tasvirlanmagan.

Bu davardagi siyosiy qarashlar davlatning aybdorligini korsati yani o'z vaqtdagi foyda uchun kelajakdagi foydalardan voz kechishi faqat bugunga karashi va infilatsiyaga tasir doiralari oshishi. Masalan infilatsiya ishishi bilan ozidagi kuchlar bilan uni ushlab turishi va himoya

kilishi muamo bolib kelayotgandi. Va bu chalqashlilarga faqat Keynsni aybdorligi bor edi chunki u sog'lom moliya tizimiga hujum kilib uni o'zgartishni holagan edi.

70 yillarning ohirida ishizsizlikning tabiiy darajasi oshib ketishi akademianing pul krediti va fiskal siyosatining faollari shunga aybdor deb korildi. lekin 80 yillarning ohiri 90 yillarning boshlariga kelib asosiy kuchlar mustaqil marqaziy banklar va muazantli budjet siyosati asosiy boldi. Keynsga qarashlari uchun tinme tanqid bolaverdi va bu tankidlar haligacha toxtagani yoq. Bunda u jamiyatning tubdan ozgarishi kerakligini takiblab chikan fikrlari asosiy tanqidlardan biri edi. Ozining assosiy qarashlarni o'zgartirish yoki tankidlarga yaxshi javob tarikasida keynschilar talab funksiyasiga etiborni karatsihdi. Va bu bilan boladigon muamolarni kamrok vaqtga ushlab turdi yan ishsizlikni osib ketishida davlat mehnat birjasi boshqa kimatrok oylik beradigon ishlarni taqlif kila boshladi. Lekin bu shunchaki buyuk depresiyani kechiktrish edi halos.

Hamma fikrlarni keltirib chiqargan g'oyalar Keyns yoki uning izdoshlari tomonidan yuqorida aytib o'tilganidek, ularni aniq baholash va hukm qilish uchun aniq aytilgan deb o'ylash mumkin. Keyns siyosati aslida ushbu tanqidchilar tomonidan iqtisodiyotga talabni boshqarishdan tortib sanoatni milliyashtirishgacha bo'lgan har qanday faol aralashuvni o'z ichiga olgan omnibus tushunchasi sifatida qabul qilindi. Buning ajablanarli joyi yo'q, chunki Keyns tarafdorlarining o'zlari bu masalada har doim ham birbirini ko'risholmagan yani bir biriga qarshi ham bolib kolishgan. Ayniqsa, 60-yillarda daromad taqsimoti profilini o'zgartirish siyosatini, davlat investitsiyalarining keng dasturlarini, progressiv soliq sxemalarini va boshqalarni o'ziga xos tarzda taklif qilgan "chap qanot" Keynschilardan "o'ng qanot" ekanligini aytish oson edi. Ularning farovonlikka bevosita ta'siridan tashqari, iste'molni rag'batlantiradigan va umumiy talabni qo'llab-quvvatlovchi siyosat bo'lganligi sababli Keynscha deb ham aytish mumkin. Boshqa tomondan, "o'ng qanot" Keynschilar ijtimoiy tuzilmalarga tegmasdan va aralashuvni minimallashtirmasdan daromad va bandlik barqarorligini izlashlarini kop tariflab va aytib keldi.

Keyns ma'ruzasida shunday degan edi: "Mening fikrimcha, pulkredit hokimiyati siyosatining xarakteridan qat'i nazar, teng darajada haqiqiy muvozanatning yagona uzoq muddatli pozitsiyasi yo'q" Monetar iqtisodiyotning bunday o'ziga xos kontseptsiyasiga bo'lgan ehtiyoj quyidagilar bilan bog'liq edi: "Real ish haqi iqtisodiyotining faraziy xulosalarini pul iqtisodiyotining real dunyosiga moslashtirish nisbatan oson degan fikr xatodir"

Keynsning qarashlaridan pul iqtisodiyotini belgilovchi elemenrlarini olish mumkun. Va koplak xususiy tadbirkorlar tavar toplamay pul toplashga harakt kiladi. Keyns hech qanday monetar illyuziyaga tayanmaydi. Uning nega iqtisodiy agentlar pul shaklini afzal ko'rishlari haqidagi argumenti ikki bolishadi. Biriinchadan Klouer afarizmalarida shunday deydi pul tovar sotib oladi va tovar pulni sotib oladi, lekin tovarlar tovar sotib olmaydi. Shundan song pulga talab oshadi va pulga tavardan kora koprok ustunlik beradi.

Ikkinchidan esa "ishlab chiqarish omillari uchun haq to'lanadigan pul ular ishlab chiqarish uchun haq to'lanadigan mahsulotga qaraganda ko'proq "saqlanadi bu likvid shakllarga ustunlikni topshradi. Keyns keyinchalik Klassik iqtisodchilar uchun eng muhim qiyinchiliklar pulning aktiv sifatidagi roli bilan bog'liqligini ta'kidladi. Buning sababi, Keynsning fikriga ko'ra, ular hisoblash mumkin bo'lgan xavfdan farqli ravishda noaniqlik muammosini to'g'ri hal qila olmadilar. Chunki bu muamo keynschilik chiqishi bilan va bu nazariyadegi tanqidlar mevasi sifatida korish mumkun. Bunday iqtisodiy noaniqliklar uchun sugurta tizimi yaxshi

yechim bola olmasi shu uchun boshqa mudofa strategiyalarini ishlab chiqish kerakligini aytib otadi. Shunday kilib pul iqtisodiyotda neytral o'ziga xos xususiyat bola olmasligi asosiy sababdir. Uning 2 asosiy vazifasi orkali iqtisodiyotdagi yonalshlarga kanlarga tasir kiladi. Birinchidan tavar yoki hizmatni talab qilish uchun pul kerak. Ikkinchidan esa tovar sotib olishga sarflashning o'rniga pulni ushlab turish, shu bilan umumiy talabdan ayirish mumkin. Va qizik joyi pul o'zi ham uzoq mudatli kuchga yoki foyda olish kuchiga tasir doirasi balantligi ham katta emas edi. Bunga osha payitdagi pul boylik deb qarashlari asosiy sabab hisoblangan.

Pul boshqa aktivlar bilan bir katorda bellasha oladi faqat u uzoq mudatli aktivlarga tasiri kilish kuchu bilan. Xususiy va aniq bolmagan dunyoda pul boylikning xafsiz shaqli sifatida qarashimiz mumkin. Marks Keynsdan ancha oldin aytganidek, sotib olish qobiliyati bo'lib, u muayyan tovarlar bilan ifodalanadigan o'ziga xos boylik shakllaridan farqli o'laroq, ijtimoiy boylikning umumiy vakili hisoblanadi. Shu sababli, pul boylik egalarining "tashvishini yumshatadi"

Bandlik hajmiga pulning tasir doirasi ballandrok chunki istemolchilar kelajak extijoylari uchun tavar ushlab turishni orniga pulni zahira kilish foiz korsatkichlari balandrok. Yana o'z pullarida unimli foydalanme pulni kaysidir sohaga sarmoya sifatida kiritme uni ozini boylik sifatida saqlashi mumkin.

Istemolchilar pul-kredit iqtisodiyotida pulni yoki tavarni boylik sifatida saqlashi va jamgarishi mumkin. Pul bu aktiv hisoblanadi chunku boshqa samoya kiritish uchun yoki aktivni rivojlantirish uchun pul ortadagi hizmatkor bolib bera oladi. Va qisqa mudatda pul yaxshi aktivdir va likvitligi baland hisoblandi.

Inson o'z qarorlari tufayli zara yoki foyda koradi hop qanday deyishiz mumkin buni monetar siyosat bilan ham korsatsa boladi yani inson pulni boylik sifatida emas boylikga olib boradigon yol sifatida korishi kerak ha tori pul yaxshi aktivdir lekin pulning uzoq mudatda qanday rivojlanishi yoki pasayshi juda ham noaniq. Shu sababli pulni tezrok yaxshi daromad keltiradigon joyga sarmoya sifatida kiritish kerak uni ushlab yoki uni yillab saqlashdan foyda yoqva bu ushlab turushiz infilatasiya sabab sizga zarar bolishi mumkin. Hudi shundek bu davlatning monetar siyosatiga tasir kiladi. Yani siz puldan foyda olgan holda koshimcha ish orni yoki uskuna sotib olib foydalarizi oshirishiz va uni tori yuritishizga sabab bola oladi. Bu Keyns makroiqtisodiyotining markaziy elementi bo'lgan multiplikator sifatida tanilgan. Bu tizimli kamchilikdir: pul xavfsiz bo'lishi kerak, narxlarni vaqt oralig'ida belgilash va shartnomalar tuzish imkonini beradi; ammo bunday pullar boylikni saqlashning kuchli usuliga aylanadi, shu qadar jozibadorki, ma'lum sharoitlarda boshqa turdagi aktivlarga, shu jumladan asosiy vositalarga talab yo'qolib ketish darajasiga qadar qisqarishi mumkin.

Keyns "Umumiy nazariya" kitobining songi bobida kapitalizimning eng yomon 2 tomonini aytib otadi. Daromadlarning ortikcha konsentratsiyasi va tizimning ishlayotganlarning to'liq bandligini va ishlab chiqarish qobiliyatini ta'minlashga. Keyns 2 muamoni eng yomoni deb bilgan edi chunki tengsizliklarni yumashtishi yoki uni ozgartirish kerakli va ularga yani odamlarga umuman bita inson ishshini faqat biita inson uchun hama hizmat kilib ishchi hech nmaga erisha olmasligi yani mehnatiga yarasha haq olmasligidan xat6 deb bilgandi. Keyns bu fikri bilan Shumpeter kabi, to'liq tenglikni maqsad deb hisoblamagan, chunki odamlarning sa'y-harakatlari, samaradorligi, tavakkalchiliklari va boshqalardagi farqlari hisobiga turli xil mukofotlar to'planishi va ularning ozi holagan holda sariflashi ularni ishlatish va boy bolish

ularning ozidagi iroda va harakatga bog'ligligini takidlab otgan. Muammo daromadning to'planganida emas, balki bu ushbu omillarni hisobga olgan holda va korxonani rag'batlantirish uchun etarli darajada konsentratsiyalanmagan yani ishchi korhona uchun ishledi izlanadi harakat kiladi va ohirida esa unga faqat hayotiy extiyojlarni kondirish uchun ozroq mablag' berilgan bu esa shunchaki adolatsizlik bolgan yani inson korhanada jon berib ishlasa ham oddiy ishlagan odam bilan bir hil bosa hech qanday yuksalish yokioldiga siljish bomidi shunchaki hodimni ishga bolgan motivatsiyasini pasga tushiradi. Xususan, meros huquqining sababi bo'lsin, masalan, boylikning kontsentratsiyasi ko'p jihatdan iqtisodiy ko'rsatkichlarga bog'liq emas edi. Soliq tizimi ushbu asossiz tengsizlik manbalarini tuzatishga yo'naltirilgan bo'lishi kerak chunki hama bir hil soliq tolasa kam topyotgan odam faqat boylar uchun harakat kilami degan savolga javob toppish uchun davlat fiskal siyosatan unimli foydalanishi kerakligini takidlab otadi.

Hokimiyatning asosiy karorlari bozor muazonatiga tasir kuchli boladi yani tizmidagi muamolarni yechish ucun davlat oz tizimli boshqarovuni, siyosatlari bilan bozorga tasir kilishi kerakligini aytib otadi. Lekin bu karashlarga eng yaxshi qarshi argument bergan sotsialistik iqtisochilar to'g'ri ishlash prinsplari haqida malumot berib otilgan. Hayek tomonida berilgan malumotlardan shuni olishimiz mumkunki xususiy korxonalar yoki agentlar kichik kompaniya yoki bitta mahalani boshqaruvi haqida fikr kilsa. Davlat esa ham iqtisod va siyosatni birla olib ketishi va ularni togri yolda foydalanisga yol ochib berishi kerakligini taminlashi kerak. Bu mojarolardan katiy nazar Keynes bergan bozor mehanizimini talab chizigini oshirish talab tomonga koprok etibor berish kerakligi yoki hususiy tadbirkorlika yoki bozor mehanizimini tolaqonlik davlat tasarufiga otqizish kerak degan g'oyani rad etgan.

Keynes takidlab otgan bu muamolarga 3 ta yol bilan yechim berish mumkun. Birinchisi Davlat investitsiya qarorlari uchun bevosita javobgarlikni o'z zimmasiga olishi mumkin, Ikkinchidan davlat tanlangan sohalarda xususiy sarmoyalarga alohida imtiyozlar berishga harakat qilishi mumkin Uchunchidan esa davlat xavfsizroq iqtisodiy muhitni yaratish orqali barcha xususiy investitsiyalarga ta'sir ko'rsatishga intilishi mumkin, bunda xususiy agentlar likvid aktivlarni to'plashdan ko'ra xavfliroq tanlov qilishga undashi mumkin.

Xullosa kilib aytganda Keynes hukumat aralashuvi zarurligini va davlat ortada hakamdek boshqarishini unga bolgan imkoniyatlarni bolishini holagan. Lekin osha davrlarda davlatni aralashishi Keynes ozi malum kilganda boshqacharak bolgan va urushdan kegin esa Keynes karashlari boshqacha bolgan.

Fiskal siyosat Keynes nazariyasining asosiy qarashlari bolgan yani YAIM ga soliq tortish va sariflash orqali yaxshilo tasir korsata olishini nazarda tutadi. Fisqal siyosat yalpi talabni oynatish uchun yani yokiiga yoki pasga karatish uchun yaxshi kuchga ega richagdir. Chunki u bilan hususiy kapitlani ozgartirish mumkun. Yaxshi fiscal siyosatni taminlash uchun uni 2 ta fiskal budjetini tayorlashi kerak. Birinchisi davlat boshqaruvidagi oddiy funktsiyalar uchun. Ikkinchisi esa davlatning ixtiyoriy xarajatlari uchun. Fisqal siyosat yana istemolni oshirish mumkun bolgan qayta taqsimlash orkali hukumatga yordam bera olishi mumkun. Billamizki 2 jahon urushi boshida berilgan majburiy kreditlar Keynesning boylikni kayta taqsimlash shaqilarining eng zor karorlaridan bir hisbolanagan.

Keynsning bazi qarashlari xususiy investitsiyalariga tasir qilishi ham mumkun. Lekin buni Willson yalpi talabni oshirish uchun bolgan rag'batlashtirish deb aytib otgandi. Lekin boshqa olimlar esa buni yarim avtanom organlarni yaratishga karatilgan deyishadi.

Koplab olimlarni tankidida Keynes iqtisodiy siyosatga qoshgan hissasini faqat fisqal siyosatga va monetary siyosat yalpi talabga samarali tasir kila olmashini takdlaganini aytib otishadi. Lekin Keynes oz hayotining koplab kismini bandlikni tamirlash va uni saqlash yordam beradigon monetary siyosatga urgu berib uni rivohlantirishga harakat kilgan. Keynsning fikricha, normal stavkalar tabiiy stavkalar yoki bu turdagi boshqa tushunchalar bilan hech qanday aloqasi yo'q . Oddiylik sub'ektiv tushuncha bo'lib, shaxsning tajribasi bilan bog'liq. Oddiy bo'lgan narsa haqidagi fikrlarning xilma-xilligi Keynsning foiz stavkalarining likvidlikni afzal ko'rish nazariyasining muhim elementidir.Va u oz nazariyalarida foiz stavkalarini haqiqiyda pastrok kilib aytishni chunki odamlarga bu tasir kilinishini va hukumatlarga esa stavkani har doim past foizlarda ushlab turish kerakligini takidlab kelagan.Va u bozordagi kiyimatga ega pullarni ushlab turish keragilini ham aytib otadi. . Bunday sharoitda Keynes ta'kidladi: "Agar biz yangi loyihalar oqimini to'g'ri sur'atda daromadli qilish uchun qanday foiz stavkasi talab qilinishini bilsak, biz bu stavkani bozorda ustun qilish uchun kuchga egamiz".

Keynsning pul siyosatiga gayra oddiy narsani aytadi. Chunki davalat hama yoqa aralashishi,boshqarishi kerakligini aytgandan song bazilar uning bu fikrini gayraodiy deb ham tariflashadi. Chunki u osha payitda monetar siyosatni ochiqlik bilan taminlash kerakligini taminlaydi.Yani pul- kredit siyosatida umuman maxfiylik bolmaslik kerakligi kop takidlaydi.Yani davlatga boshqaruv berilgandan songra u qanday boshqaroytgani haqida xalq unda habardor bolib turishini aytadi aynan monetar siyosatda.

Yalpi talabning yuqori darajasini bir nuqtada uhsab turish inflyatsiya bosimining paydo bo'lish xavfini aniq oshirdi va Keynes, boshqa mashhur fikrdan farqli o'laroq, buni e'tiborsiz qoldirmaydi va oz yechimini berib otadi.U Pul togrisidagi risola kitobida ish haqi samaradorligi natijasida kelib chikadigon infilatsiya hafini korib chikan edi.

Bu maqolani maqsadi Keynes makroiqtisodiyotida intervensionistik tarafkashlik mavjudligini takidlab otigan.Bu yerda resursalarni faqat kapitalizm kolida toplangan hususiy mulkdagi noaniqliklar va bu tufayli davlatni iqtisodiyotga aralashuvi mumkunligi haqida takidlab otgan.Va bu maqolada urushdan song keyns naazariyasini bozorga tasirini organib chikilgan va qanday ishlar olib borilgani va talab qanday tasir kilishi haqida aytib otigan.Haqiqatdan ham ushbu maqolada Keynsning makroiqtisodiy siyosatga bo'lgan ehtiyoj to'g'risidagi nuqtai nazari 2 taxminlar to'plamidan kelib chiqishini taklif qilingan. Birinchidan, pul iqtisodiyoti yoki pul ishlab chiqarish iqtisodiyoti kontseptsiyasi talabning samarali muvaffaqiyatsizligi ehtimoli bilan ajralib turadi, chunki ishlab chiqarilmaydigan pullar boylik to'plash vositasi sifatida kapital aktivlardan foydalangan holda mehnatda ustunlik qilishi mumkin. Ikkinchidan, hukumatlar ushbu muvaffaqiyatsizliklarning mohiyatini baholay olishlari va ularga samarali hujum qilishlari mumkin. Keynes 1926 yilda shunday deb yozgan edi: "Zamonamizning eng katta iqtisodiy yovuzliklari tavakkalchilik, noaniqlik va jaholatning samarasidir. Vaziyat yoki qobiliyatga ega bo'lgan ba'zi odamlar noaniqlik va jaholatdan foydalanishga qodir bo'lganligi sababli, shuningdek, xuddi shu sababga ko'ra yirik biznes ko'pincha lotereyadir. boylikning katta tengsizliklari yuzaga keladi; va aynan shu omillar mehnatning ishsizligi yoki biznesning oqilona umidlarining puchga chiqishiga, samaradorlik va ishlab chiqarishning buzilishiga ham sabab bo'ladi".

References:

1. BLAUG, M. (1990) John Maynard Keynes: Life, Ideas and Legacy. London, Macmillan.
- BOYER, R. (1985) "The Influence of Keynes on French Economic Policy: Past and Present". In Wattel, H. (ed.) The Policy Consequences of John Maynard Keynes. Armonk, M.E. Sharpe.
2. BUCHANAN, J. (1987) "Keynesian Follies". In Reese, D. (ed.) The Legacy of Keynes. San Francisco, Harper and Row.
3. CARVALHO, F. (1992) Mr. Keynes and the Post Keynesians. Cheltenham, Edward Elgar.
4. CUKIERMAN, A. (1994) "Central Bank Independence and Monetary Control". The Economic Journal, November.
5. CUNNINGHAM, S. & VILASUSO, J. (1994/5) "Is Keynesian Demand Management Policy Still Viable?". Journal of Post Keynesian Economics, 17 (2).
6. DAVIDSON, P. (1978) "Why Money Matters: Lessons from a Half-Century of Monetary Theory" Journal of Post Keynesian Economics, 1 (1).
7. HALL, P. (ed.) (1989b) The Political Power of Economic Ideas. Princeton, Princeton University Press.
8. HALL, P. (1989a) "Introduction". In Hall, P. (ed.), op. cit.
9. HAYEK, F. von (1949) Individualism and Economic Order. London, Routledge and Kegan Paul.
10. HUTCHISON, T. (1977) Keynes v. the Keynesians?. London, Institute of Economic Affairs.
11. KEYNES, J.M. The Collected Writings of John Maynard Keynes, 30 volumes. London, MacMillan and Cambridge, Cambridge University Press. Volumes are identified as CWJMK, followed by the volume number.

INNOVATIVE
ACADEMY